

GYERMEK A KORA ÚJKORI MAGYARORSZÁGON

Szerkesztette: Péter Katalin

Érdekes témát dolgoz fel a kötet. Új a téma, mert mint a bevezetésből megtudjuk, egy nemzetközileg is jelentős művelődéstörténeti irányzathoz kapcsolódik, melyet az egyik oldalon Philippe Aries, a másikon Linda Pollock képvisel. Az egyik a gyermekeket kis felnőttként kezeli, a másik viszont sajátos életszakasznak tekinti. Magyarországon részlet-tanulmányok mellett ezt a témakört senki nem dolgozta fel, s ez esetben is elsősorban a XVI—XVII. század nemesi, mindenekelőtt arisztokrata családjainak gyermekeiről van szó.

Négy tanulmányt olvashatunk. *Péter Katalin*: A gyermekek első tíz esztendeje; *Horn Ildikó*: Nemesi árvák; *Fazekas István*: Batthyány I. Ádám és gyermekei és *Fejes Judit*: Az Esterházyak házassági politikája 1645 után címmel.

Mindenekelőtt Péter Katalin tanulmányát szeretném megemlíteni, miután a gyermekkor elég hosszú időszakáról ad áttekintést a kezdetektől a halálig, felhasználva a XVI—XVII. század részben publikált, részben általa felfedezett forrásait. Foglalkozik a fogantatásra vonatkozó utalásokkal és a védekezéssel a gyermekáldás ellen, s eközben érdekes történeteket mond el, részben a rossz házasságokról, részben olyan genetikus okokról, amelyek ezeket eredményezték. Várandós állapotban és a gyermek világrajtote kapcsán a férjek és a feleségek levelezése ad lehetőséget arra, hogy megismerjük érzelmeiket és gondolkodásukat. Ismerteti a különbséget a fiúk és a lányok között, megemlítve, hogy az apák a fiúkat részesítik előnyben, viszont az anyák gondoskodnak a gyermekekről. Az egészségi állapot és a nevelés témakörében különösen az elsőről kapunk képet, a nevelésről kevesebbet. Ez összefügg azzal a kérdéssel is, hogy a tanulmányírók egy része honnan veszi gondolatait. A levelek, a jegyzőkönyvek, a törvények sok utalást tartalmaznak, mégis a nevelést előnyben kellene részesíteni, hiszen er-

re viszonylag hamar kerül sor, elég, ha például II. Rákóczi Ferenc gyermekkorára és kezdeti tanulmányaira hívjuk fel a figyelmet. A betegségek a gyermekeknél súlyos gondot jelentenek, bár az arisztokrata családok mindent megtesznek gyógyulásukért. A halál gondolatát a szülők — az Isten adta, az Isten elvette — megnyugvásával fogadják, az érzelmeiket szinte senki se írja le.

Horn Ildikó a XVII. századbeli árvasorsról ír, követve a végrendeletek értelmezését, a gyámok kijelölését, a félárvak és a teljes árvák sorsát, az özvegy anyák és apák jelentkezését, a mostohaanyák gondoskodását, hangsúlyozva, hogy a kora újkori nemesi társadalom megőrizte az árvák életét, részben vagyonukat is, esetleg segítette további életpályájukat. Ezzel együtt azonban az árvákat veszteségek érték és sorsukat a szerencse is befolyásolta. Hangsúlyozni kell, hogy arisztokrata árvákról van szó, tehát egy kialakult státushoz tartozókról, akiknek a jövőjét biztosítani akarják az adott család és réteg körében.

E tanulmánnyal kapcsolatban felhívjuk a figyelmet arra, hogy II. Rákóczi Ferenc a *Valomásokban* egy régi toposzt alkalmaz Thökölyvel kapcsolatban, akiről ellenségesen szól, így arról, hogy az ágyban kígyóként jelentkezett és hogy őt túszként a Portára akarta küldetni. Várkonyi Ágnes *A fejedelem gyermekkorára* című tanulmányában erről részletesen szólt. Magam a *Döntés előtt* című munkámban ugyancsak felhívtam erre a figyelmet s egyben a gyermek ekkori felfogását Thökölyről.

Fazekas István *Batthyány I. Ádám és gyermekei* címen foglalkozik a gróf nevelési elveivel és gyakorlatával. A fiúk Sopronban jártak a jezsuita iskolába, majd Grazban és külföldön folytatták tanulmányaikat. A soproni iskolában képet kapunk a nevelés tartalmáról és a gazdasági körülményekről. Az egyéb tanulmányokról inkább csak a külső részleteket ismerjük meg.

Végül Fejes Judit *Az Esterházyak házassági politikája 1645 után* című tanulmányában elmondja, hogy Esterházy Miklós hogyan alapította meg a dinasztíát, miképpen hozta létre a nádori udvart és annak rendtartását, milyenek voltak nevelési elvei és hogyan próbálta egybetartani a rokonságot. Képet kapunk arról is, hogy halála után kik voltak a gyámok, hogyan teljesítették végakarátát, a gyermekek házasságát és a vagyon egybentartását.

A tanulmányok mindenike gazdag könyvészeti és levéltári anyagra támaszkodik. Kü-

lön is dicsérni kell az új levéltári kutatásokat, amelyeket e művelődéstörténeti keretben szükséges és helyes felhasználni. A kötetet Galavics Géza jóvoltából képek gazdagítják, amelyeket jó lett volna színesben közölni, hogy a maguk valóságában lássuk a ruhákat és a környezetet. (*MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1996. 167 oldal, 2 oldal képanyag. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 19. kötet*)

Köpeczi Béla

Virág Teréz:

EMLÉKEZÉS EGY SZEDERFÁRA

Az Emlékezés egy szederfára — a pszichoanalízis mai Budapesti Iskolájának új könyve — Virág Teréz 1982 óta írott cikkeit, előadásait szervezi magasabb tartalmi s formai egységbe, szándéka szerint négy nagy témába. A *Múlt árnyéka* három tanulmány a holocaust-túlélők terápiájáról és lelki struktúrájáról, a holocaustról és a neurózisról; a *Mesterem* esettanulmányokkal illusztrált ismertetés a Budapesti Iskoláról; a *Kitágult Világ* Péter, Ábel, Szandra és Lőrinc paradigmaticus esettörténetei; a *Kitekintés* pedig a Tudatos és tudattalan gondolkodás a tisztaeszlári perben; Kollektív trauma — egyéni öngyógyítás; Identitás és társadalom a pszichoanalízis tükrében; és a Budapesti Iskola hozzájárulása a tömegpszichológia és az agresszió kérdéséhez című írásokat foglalja magában. A számos cikk és a négy nagyobb egység végül egyetlen történetté szerveződik: a gyermekcentrikus családterápia neves képviselőjének szakmai-emberi és történelmi hitvallásává.

A történet egyik szála 1908-ban kezdődik. Ebben az évben egy fiatal magyar orvos, *Ferenczi Sándor*, Bécsbe utazik, abból a nem titkolt célból, hogy „viharos gyorsasággal” barátságba keveredjék az addig csak olvasmányából ismert *Sigmund Freuddal*. A mese

szabályai szerint ez meg is történik, s ettől kezdve Ferenczi egész hátralévő életében, utolsó leheletéig azon munkálkodik, hogy megteremtse, majd szervezze a magyarországi pszichoanalízist.

Így jött létre a Budapesti Iskola, a pszichoanalízisnek az a tartománya, amelyből a tan mai „főárama”, a főként Angliában és a tengerentúlon ható és fejlődő ága, az ún. „tárgykapcsolati iskola” (a legkorábbi anya—gyermek kapcsolattal foglalkozó elmélet és terápia) kisarjadt. Ferenczi Sándoron kívül legkiemelkedőbb tagjai voltak *Bálint Mihály*, *Bálint Alice*, *Hermann Imre*, a kultúrantropológus *Róheim Béla*, kiknek Virág Teréz szellemi indíttatását köszönheti.¹

A Budapesti Iskola történetét a legkülönbébb üldöztetések tarkították, századunk éppen aktuális történelmi korszakainak megfelelően. A válasz a különféle diktatúrák árnyékában mindig háromféle volt: emigrálni, meggyilkoltatni vagy szellemi katakombákban túlélni. S éppen ez volt az a három út, melyen át a magyarországi pszichoanalitikusok gondolatai kijutottak a világba, hogy miután itthon elhaltak vagy tetszhalálba ájulnak, ott — kedvező talajra találván — szárba szökkenjenek és virágot hozzanak.